

VRAZOVI HRVATSKI PRIJEVODI
NJEMAČKE POEZIJE

Školovan na njemačkom jeziku,¹ Vraz se zarana pobliže upoznao s njemačkom književnošću. To odaju i njegove slovenske početničke pjesme, u kojima se osjeća jak utjecaj njemačke klasicističke poezije, naročito Klopstocka, Kleista, Körnera² i njemačke romantike. Pjesnik nije ni tajio da su na njegovo početničko pjesničko stvaranje utjecale razne književnosti, među ostalima i njemačka. Govoreći o vili koja je nadahnula njegove prve slovenske pjesme, on izjavljuje: »Biahu joj tu dadilje vila stare klasične i nove germanske i romanske – najpače iz luga romantičkog«,³ a poznata nam je i pjesnikova izjava o prvom dijelu »Djula-bija«, njegovim hrvatskim prvijencima: »Ako je ikoji njemački pjevalac upliv na moju vilu imao (što kod nekih komada I razdjelka ne tajim), to su zaista morali biti: Goethe, Uhland, Chamisso, Platen, Rückert, Grün, Lenau, koje sam godišta 1833. i 1834. pomno čitao.«

Vraz je već za vrijeme studija naučio »sve evropske jezike, i stare i moderne« i upoznao djela evropskih pisaca u originalu, pa su mu, »sudeći po njegovim različitim napomenama i prijevodima, bili . . . jednako bliski i Homer i Dante, i Petrarca i Goethe, i Puškin i Heine, i Hugo i Prešern, i Tibul i Byron, i narodna pjesma i klasici.«⁴

Prevodio je vrlo mnogo iz različitih književnosti, isprva na slovenski, a kasnije na hrvatski. Najviše je prevodio sa slavenskih jezika i engleskog. S njemačkog je prevodio relativno malo.

Među njegovim slovenskim prijevodima pjesama njemačkih autora nalazimo jednu pjesmu srednjovjekovnog pjesnika trubadura *Ulricha von Lichtensteina*, odlomak iz *Klopstockove* religiozne pjesme »Sei Lob und Ehr dem höchsten Gut«, nekoliko *Goetheovih* pjesama (balade:

¹ Svršio je mariborsku gimnaziju, u kojoj je nastavni jezik bio njemački, a filozofiju i pravo studirao je na Sveučilištu u Grazu.

² A. Slodnjak: O Stanku Vrazu kot slovenskem književniku. Stanko Vraz: Slovenska djela I, Jugoslavenska akademija, Zagreb 1952, str. 14.

³ S. Vraz: Gusle i tambura, Prag 1845, str. XIII.

⁴ A. Barac: Hrvatska književnost, knjiga I, Književnost ilirizma, Zagreb 1954, izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, str. 226.

»Erlkönig«, »Der Fischer«, »Mignon«, »Der Sänger« i romancu: »Die Spinnerin«, odlomak iz *Schillerove* balade »Die Bürgschaft«⁵ i po jednu pjesmu od *Uhlanda* (»Der Wirtin Töchterlein«) i *Matthissona* (»Lied aus der Ferne«).⁶

Svi su ti prijevodi nastali do 1839, tj. do godine do koje seže Vrazovo literarno djelovanje na slovenskom jeziku. Veći je broj tih prijevoda Vraz napisao 1835. s namjerom da ih uvrsti u almanah prijevoda iz svjetske književnosti, koji je namjeravao izdati uz pomoć Miklošiča.

God. 1841. štampan je u Vrazovoj zbirci pjesama »Glasi iz dubrave žeravinske« njegov hrvatski prepjev *Uhlandove* pjesme »Traum« (»Kratka sreća«). Prepjev je iste godine izišao i u »Danici«.⁷ Vraz nigdje nije spomenuo da ta njegova pjesma nije originalna, na to je upozorio V. Kesterčanek u svom članku »Vrazove balade i romance«,⁸ u kojem je štampao original uz prepjev prema rukopisu, gdje je sličnost s originalom još očitija. – Vrazov prijevod *Schillerove* pjesme »Die Teilung der Erde« (»Dioba svēta«) izišao je u »Danici« god. 1844.⁹ Preštampan je godine 1845. u zbirci pjesama »Gusle i tambura« u ciklusu »Izza mora«, u kojem je izišao i prijevod *Rellstabove* pjesme »Ständchen« (»Pod prozorerom«).¹⁰ U ciklusu »Istina i šala«, što ga je Vraz pod pseudonimom Jakob Rešetar dodao istoj zbirci, izdao je pjesnik prijevode *Uhlandovih* pjesama: »König Karls Meerfahrt« (»Kralj Matiaš«), »Schlimme Nachbarschaft« (»Nemirni susēdi«), »Bauernregel« (»Pošten nauk«), »Hans und Grete« (»Šilo za ognjilo«)¹¹ i jedan »prijevod« nepoznata autora. Prijevod nosi naslov »Platja lakomosti«, a Vraz u »Izjasnjenju« kaže da je njemačku pjesmu »preveo za nevolju onako iz glave kako sam do prilike mislio da će biti bolje«, jer se više nije mogao sjetiti ni imena pjesnika, a ni knjige u kojoj je pjesmu pročitao. Original je pronašao Kesterčanek (vidi gore spomenuti članak!) u *Rückertovoj* pjesmi »Bestrafte Ungenügsamkeit«. Prijevod *Uhlandova* soneta »Vermächtis« (»Amanet«) izišao je u »Danici« god. 1845.¹²

Vraz, dakle, nije preveo s njemačkoga na hrvatski samo dvije pjesme, kao što to navodi dr Branko Drechsler u svom članku »Recimo još koju o Stanku Vrazu«.¹³

⁵ Od prijevoda *Schillerove* balade »Die Kraniche des Ibykus« sačuvana su samo prva četiri stiha.

⁶ Vrazovi slovenski prijevodi njemačkih pjesama ne ulaze u okvir ove radnje.

⁷ Br. 37, str. 149.

⁸ Nastavni vjesnik XXV (1917).

⁹ Br. 35, str. 137. Ispod naslova: »Slobodno polag Šilera«.

¹⁰ Ispod naslova: »Pěsmica«. Zatim prvi stih njemačke pjesme »Leise flehen meine Lieder...« i ime njemačkog pjesnika: L. Rellstab.

¹¹ Uz posljednja tri prijevoda dodata je u »Izjasnjenju« napomena: »Slobodan prevod iz Uhlanda«.

¹² Br. 11, str. 41. Ovaj je sonet objavljen kao predzadnji od 12 soneta. Pjesma je dodata ova napomena: »Izvađeni su ovi soneti iz povećee zbirke soneta, koja će t. g. izaći pod imenom »Sanak i istina«. Komadi 2, 7. i 11. slobodni su prevodi (2. i 7. iz češkog od slavnog I. Kolara, a 11. iz něm. od L. Uhlanda). Ostali su izvorni. – S. V. Z.«

¹³ *Savremeni*k V/1910, str. 637.

Valja još upozoriti na to da neke Vrazove pjesme motivom ili ponekom misli i slikom živo podsjećaju na njemačke uzore, a da se ipak ne mogu svrstati među prijevode, pa čak ni među prepjeve.¹⁴

Među slovenskim prijevodima njemačkih pjesama najviše je zastupana balada, ta pjesnička vrsta puna romantičkih elemenata koju je Vraz izvanredno cijenio. I sam je pisao balade na slovenskom, a kasnije i na hrvatskom jeziku, a ugledao se pri tom naročito u Nijemce, poglavito u Uhlanda.¹⁵ – Među Vrazovim hrvatskim prijevodima s njemačkog balada stupa u pozadinu, a prevladava lirski i šaljivi pjesma, koja u to doba i u originalnom pjesnikovu stvaranju sve više uzima maha. Od njemačkih je pjesnika u to vrijeme kod njega najviše zastupan romantik Uhland, jedini pjesnik njemačke romantike koji je u doba ilirizma kod nas preveden. Nimalo se ne čudimo da ga je preveo baš Vraz, taj »najizrazitiji romantik među ilircima«.¹⁶

Međutim, upada u oči da je Vraz za prijevod s njemačkoga odabrao većinom pjesme s racionalnom strukturom i poantom. Jedina je iznimka Rellstabova pjesma, koja je prevedena da bi poslužila kao tekst Schubertovoj muzici, po kojoj je original i stekao svoju popularnost.

U članku »O Vrazovim pjesničkijem prijevodima s engleskoga«¹⁷ Vladimir Dukati je istaknuo kao osnovnu karakteristiku Vrazova prevođenja njegov slobodni način pristupanja originalu. Usporedimo li Vrazove hrvatske prijevode s njemačkim originalnim tekstovima, nailazimo i mi na tu istu osnovnu karakteristiku. No i sam Vraz, kao kritički duh i u ono doba već literat s izgrađenim pogledima na umjetnost, ispravno je s toga gledišta prosudio svoje prijevode, te je od osam pjesama što ih je »preveo« s njemačkoga na hrvatski uz pet dodao napomenu da se radi o slobodnu prijevodu,¹⁸ a jednu je, kako je već naprijed navedeno, »preveo za nevolju onako iz glave . . .«.

Pogledamo li поближе čime se Vraz osjećao vezanim za pojedini originalni tekst, vidjet ćemo da mu je važna idejna struktura originala kao i broj strofa i broj stihova u strofama. Iako je znao kakvi se zahtjevi

¹⁴ Usp. Vraza (Noviji pisci hrvatski, izd. Jugosl. akad. od god. 1953) I, str. 132/133, 5–7 i *Heinea* (Buch der Lieder): »Im Traum sah ich ein Männchen klein und putzig«; Vraza II, str. 235: sonet »Molitva« (posljednjih 6 stihova) i *Heinea* (Buch der Lieder): »Du bist wie eine Blume« (posljednja 4 stiha); Vraza II, str. 131: »Prepirka« i *Herdera* (Stimme der Völker in Liedern): »Herz und Auge«; Vraza II, str. 140. »Sirotica« i *Goethea*: »Das Veilchen«; Vraza II, str. 37: »Lovac« i *Uhlanda*: »Der Jäger«; Vraza II, str. 44: »Nepozvani« i *Uhlanda*: »Der blinde König«; Vraza II, str. 36: »Svagan« i *Goethea*: »Die Spinnerin«.

Na sličnost navedenih Vrazovih pjesama s njemačkima upozorili su dr I. Scherzer (Bilješke o St. Vrazu, Nastavni vjesnik VI 1898) i Vl. Kesterčanek (l. c.).

¹⁵ Usp. Barac, l. c., str. 233.

¹⁶ Ibid, str. 231.

¹⁷ Nastavni vjesnik IX, 1901.

¹⁸ Uz prijevod Schillerove pjesme »Die Teilung der Erde« i prijevode Uhlandovih pjesama: »Schlimme Nachbarschaft«, »Bauernregel«, »Hans und Grete« i »Vermächtnis«.

postavljaju na dobar prijevod,¹⁹ nije se gotovo uopće obazirao ni na vokabular, ni na stilske osobitosti njemačkih pjesama, a o metru i ritmu izvornika nije vodio računa, jer je bio uvjeren da njemačka i hrvatska metrika počivaju na posve različitim principima.²⁰ Od sedam Vrazovih hrvatskih prijevoda s njemačkog²¹ samo jedan (Rellstab: Ständchen) metrički i ritmički odgovara originalu, i to vrlo vjerojatno iz razloga koji smo naveli na str. 65. Vrazov prepjev Uhlandove pjesme »Traum« razlikuje se od izvornika osim po metru, ritmu i stilu, još i po broju strofa, a pri kraju pjesme ponešto i po sadržaju.²²

U vezi s pitanjem metra valja istaknuti još ovo: Iako je Vraz zastupao mišljenje da se u našoj poeziji stihovi prave »bez obzira na glas pukiem brojanjem slovkih«, pa iako je polazeći s toga stajališta i gradio svoje stihove po uzoru na narodnu pjesmu, u tim stihovima, kao i u većini stihova naše narodne pjesme, ipak i akcenat igra važnu ulogu. U Vrazovim petercima, desetercima, a poglavito i njegovim osmercima, ne može se prečuti trohejski ritam.

Uočivši navedene karakteristike Vrazova prevođenja, postavljamo sebi pitanje: Što je Vraz zapravo želio da postigne svojim prijevodima kojima se toliko udaljio od originala? Na to pitanje neka nam odgovori jezična i stilska analiza prijevoda.

Promotrimo ponajprije prijevod Schillerove pjesme »Die Teilung der Erde«.²³

Pročitamo li pažljivo njemačku pjesmu i odmah zatim Vrazov prijevod, ustanovit ćemo da je prevodilac sačuvao glavnu misao originala, ali ćemo ujedno osjetiti da je iz hrvatskih stihova nestalo karakterističnog Schillerova patosa, uslovljenog prije svega uzvišenim pjesničkim jezikom. Analiza nam pokazuje da se Vraz na tu važnu komponentu njemačke pjesme nimalo ne osvrće.

¹⁹ Evo što Vraz o tome kaže: »Najbolji su između prijevoda pjesni svakako oni, koji su i po mjerilu i po izrazu mislih jednaki s originalom. Nu teško ti je i to oboje zajedno da postigneš, osobito na jezicima raznorodnih, jerbo nastojavajući jedno da izvedeš, drugo ti se izmiče i propada. (Uvod prijevodu Byronova »Sužnja šiljonskog«, Dela St. Vraza, 4. dio, Razlike pjesme, Matica ilirska, Zagreb 1868, str. 182–183).

²⁰ U uvodu prijevoda Byronova »Sužnja šiljonskog«, koji smo naveli u nap. 19, govoreći o prijevodu s ruskoga, Vraz nastavlja: »Dočiem se u redku ruskome nenabljudava strogo odmor (caesura), nu se stope bez obzira na njega prave točno po udaranju glasa kao u Niemacah, naš redak treba da ima odmor, a stope se prave bez obzira na glas pukiem brojanjem slovkih...«

²¹ Prijevod Rückertove pjesme ostavljamo po strani zbog neobičnog načina njegova postanka (vidi str. 64).

O razlikama u sadržajnom pogledu između originala i prepjeva vidi Kesterčanek (l. c., str. 591).

²² Vidi Kesterčanek, (l. c., str. 589).

²³ Original navodimo prema izdanju: Schillers Werke, herausgegeben von Ludwig Bellermann, sv. 1, Bibliographisches Institut, Leipzig u. Wien.

O epitezi,²⁴ pjesničkom genitivu,²⁵ dvočlanom izrazu,²⁶ perifrasi²⁷ i drugim stilskim karakteristikama te Schillerove pjesme Vraz uopće ne vodi računa.

U prijevodu patetičnih Schillerovih stihova dolazi jače do izražaja negoli u ostalim prijevodima Vrazova tendencija da pogrubljuje jezik i stil originala. Tako Vraz neke stihove prevodi trivijalno, npr.:

Sve nagarne k diobi bārže bolje (5)
Da eilt, was Hände hat, sich einzurichten

Kupac segne po žitku i vinu (9)
Der Kaufmann nimmt, was seine Speicher fassen

A Bog s tobom! Gdē si opet snivao? (21)
»Wenn du im Land der Träume dich verweilet,

Uz trivijalni način izražavanja nalazimo kod Vraza i familijarni govor:

A Bog s tobom! Gdē si opet snivao?
Sinko dragi! tvorče pēsam?! (21, 22)

»Wenn du im Land der Träume dich verweilet,«
Versetzt der Gott, »so had're nicht mit mir

Ni deminutiv, koji u prijevodu češće susrećemo (npr. danak, 1; goricu, 7; dēčicu, 17) nije u skladu sa Schillerovim patetičnim stilom.

Neke stihove Vraz pojednostavnjuje, daje u njima samo sadržaj onog što njemački pjesnik kaže indirektno, biranim pjesničkim jezikom:

Svak izbere po svom umu (6)
Es regta sich geschäftig jung und alt

Jedini raj još moje j' blago (30)
Der Herbst, die Jagd, der Markt ist nicht mehr mein.

Patetike je nestalo i iz slobodno prevedenih stihova koji su u ovome prijevodu uglavnom uvjetovani promijenjenom koncepcijom pjesme. Naime, dok je Schiller svoju pjesmu do kraja zamislio u formi epskog pripovijedanja, prijevod nakon četvrte strofe prelazi u dijalog: bog i pjesnik naizmjenice govore po jednu strofu. Na taj su način u prijevodu,

²⁴ Npr. svetak – den *edeln* Firnewein (10);
od nekuda – aus *weiter Fern*' (14).

²⁵ Npr. goricu i polje – des *Feldes Früchten* (7);
kako sklad sbori sa skladom (27) – An *deines Himmels Harmonie* (26).

²⁶ Svak – jung und alt (6)
Car na ceste udari carinu – Der *König sperrt die Brücken und die Straßen* (11).

²⁷ Gdē si opet snivao – im Land der Träume (21).

počevši od pete strofe, ispali stihovi opisnog karaktera kao i riječi koje upućuju na direktni govor (npr. versetzt der Gott, 22; sprach der Poet, 24; spricht Zeus, 29), pa tako dobiveni prostor prevodilac ispunjava slobodno. Evo dva primjera:

Uza te sam stao s dušom mladom (25).
»Ich war«, sprach der Poet, »bei dir« (24)

Vajme! zar ću sám izmedj dječice
Tvoje ostat ja bez dĕla?
Ja koj vĕrno dvorim tvoje lice
Sārca čista i vesela! (17–20)

»Weh' mir! so soll ich denn allein von allen
Vergessen sein, ich, dein getreuster Sohn?«
So ließ er laut der Klage Ruf erschallen
Und warf sich hin vor Jovis Thron.

Umjesto klasičnih imena bogova Vraz se služi imenicom »Bog«, koju piše velikim slovom, što kod čitaoca stvara predodžbu kršćanskog boga i znatno mijenja ugođaj originalne pjesme.

Prema metru i ritmu originala prevodilac se odnosi jednako tako slobodno kao i prema jeziku i stilu. Dok se Schillerova pjesma sastoji od strofa u kojima iza tri stiha jednake dužine (tri stiha od pet dvočetvrtinskih taktova s uvodom) slijedi četvrti, koji je skraćen za jedan takt,²⁸ Vraz u svojim strofama naizmjenice upotrebljava deseterce i osmerce,²⁹ koji po uzoru na narodnu pjesmu imaju cezuru iza četvrtog sloga. Iako je Vrazu prije svega stalo do broja slogova u stihovima i do cezure, ipak se jasno osjeća da u njegovu prijevodu prevladava trohejski ritam, za razliku od jampskog ritma originala, također važne komponente Schillerova patetičnog stila.

Slično kao Schillerovoj pjesmi pristupa Vraz i ostalim njemačkim originalima, bez obzira na njihov stil.

Tu i tamo doduše osjećamo neke pokušaje prevodioca da prijevod i stilski približi originalu, no ti su pokušaji vrlo rijetki. Tako npr. u prijevodu popularne Uhlandove balade »König Karls Meerfahrt«,³⁰ ispje-

²⁸ Samo su u posljednjoj strofi svi stihovi dužinom izjednačeni.

²⁹ Prevodiocu se u posljednjoj strofi potkrao i jedan stih od devet slogova. Takvu nedosljednost nalazimo samo na tome mjestu, dok je Dukat u prijevodima s engleskog ističe kao češću pojavu (Dukat, I. c., str. 202). Da hio dobio određeni broj slogova u stihovima, Vraz se mjestimice služi sinerezom, elizijom i kontrakcijom, što ovdje ne treba osuditi jer se i njemački pjesnik na više mjesta služi elizijom, a u dva slučaja i sinkopom. Spomenutim sredstvima za skraćivanje riječi služi se Vraz prema potrebi i u drugim »prijevodima«.

³⁰ Vraz je pjesmu preveo pod naslovom: »Kralj Matiaš«. U »Izjasnjenju« uz taj prijevod kaže, obraćajući se čitaocu, ovo: »Nasledovanje Uhlandove ballade, Kaiser Karls Meerfahrt! (Vraz ovdje pogrešno navodi naslov Uhlandove pjesme; ne 'Kaiser Karls...' već 'König Karls...'). »Ja sam mesto njega metnuo 'Kralja Matjaša' i na-

vane u stilu njemačke narodne pjesme.³¹ I prevodilac upotrebljava neke elemente narodne poezije. Služi se izrazima kao što su: starac Belko (33); junak Blagoj (42); Srdce krotko kan u ovce (14). U stihu 42 spominje »tamburu«, taj naš narodni instrument kojeg u originalu nema:

Stane sitno udarati
Uz tamburu junak Blagoj

Es war Herr Gui, ein Ritter fein (32)
Der fing wohl an zu singen (37, 38)³²

a u stihu 10 umjesto o harfi, koju spominje njemački pjesnik, govori o guslama, koje su njegovu narodu mnogo poznatije i bliže:

A ja *guslam* vladam umno
Ich kann *die Harfe* schlagen

No pogledamo li pobliže ovaj posljednji stih, vidjet ćemo kako je on unatoč guslama koje se u njemu spominju dalek narodnom načinu izražavanja. Narodni pjevač nikad ne bi upotrijebio konstrukciju »vladam umno«, a strane su mu i umjetne konstrukcije kao: more neraztopno (22); star hrvoja (34), kakvima se Vraz većim dijelom zbog rime služi.

Ni inače jezik i stil ovoga prijevoda ne odgovara tonu narodne pjesme, a upravo mu se protive nespreatno građeni stihovi, kao što su npr. ovi:

Al je bogme teško s morem,
Jer ga nij moć gdje dohvatit (7, 8)

Držite ladju, da bude se
Sad nekako još izmakla

Treba imati u vidu da se Vraz mnogo borio s izrazom i da kao rođeni Slovenac nikad nije dokraja svladao štokavsko narječje. No ne treba u tome tražiti glavni razlog što stil njegovih prijevoda nije adekvatan

dam se da se tim tebi nisam zamério, budući u gornjih naših stranah Kralj Matjaš' na tolikoj je slavi u pričicah naroda, koliko kod Francuzah *Charlemagne* (zvan u španjolskih nar. romancah *el emperador* Don Carlos).

³¹ Na narodnu pjesmu podsjeća u njemačkoj baladi upotreba imenica bez člana, kao što je nalazimo u stihu 1 (fuhr über Meer), česta upotreba elizije i uopće skraćivanje riječi po uzoru na narodni jezik (npr. heil'gen, steuert', 3; Möcht', 20; ich hab', 27; nen guten, itd.), upotreba deminutiva (Vögelein, 39; Liebchen, 40) i arhaizama, među koje ubrajamo nepromijenjeni oblik adjektiva iza imenice (koji se pojavljuje u tri slučaja: ein Ritter fein, 37; ein Jüngling frisch, 45; Herr Gottfried lobesan, 49), zastarjele riječi (kao: Wehre, 14; Degen, 34; lobesan, 49), a mogli bismo ovamo ubrojiti i aliteraciju, koja podsjeća na staru germansku poeziju. Građa većim dijelom prostih i usporednih rečenica jednostavna je i prozirna. (Stilske oznake nar. pjesme navodi A. Langen u odličnoj radnji »Deutsche Sprachgeschichte vom Barock bis zur Gegenwart«, stupae 1326. Članak je štampan u: Deutsche Philologie im Aufriß, hgb. W. Stammer, sv. 1, Schmidt, Berlin/Bielefeld 1952.

stilu originala. Njegovi nam prijevodi dovoljno jasno pokazuju da se nije mnogo trudio da se i s te strane približi originalnim tekstovima.

No kako Vraz u svim svojim prijevodima s njemačkog, dosljedno svome uvjerenju,³³ gradi stihove po uzoru na domaću narodnu poeziju, bez obzira na vrst stihova originala, to je u prijevodu ove Uhlandove pjesme njegov uobičajeni način prevođenja slučajno doveo do sretnog rješenja pitanja ritma. Jer dok se Uhland povodi za ritmom njemačke narodne pjesme pa u tu svrhu upotrebljava jampski ritam i »freie Füllung«,³⁴ Vraz se služi osmercima, stihovima *naše* narodne pjesme.

U njegovim prijevodima nije uvijek sačuvan redosljed stihova originala, u jednom je slučaju i redosljed strofa ispremetnut.³⁵ No uglavnom se prevodilac pridržava toka misli njemačkih pjesama, iako te misli često izražava vrlo slobodno. Npr.:

Sad mi slavulj neda mira,
Sad prolazeć pastir svira

Des Nachbars lieblich Flötenspielen
Nimmt jetzt mir die Gedanken hin
(Uhland: Schlimme Nachbarschaft, 5/6)

Jer je strašan mraz van dvora,
Ima sněga pokraj plotov

So darfst nicht lange stehn im Schnee
Bei kaltem Mondenschein
(Uhland: Bauernregel, 7/8)

Ah smiluj se i pokaži
Pěvcu put u raj!

Bebend harr' ich dir entgegen!
Komm, beglücke mich!
(Rellstab: Ständchen, 19/20)³⁶

»Utěši ga, što ga stravi
Najkrasnija đěv'!«

Mit der Töne süßen Klagen
Flehen sie für mich
(Rellstab: Ständchen, 11/12)

³³ Uhlandove pjesme navodimo prema izdanju: L. Uhland; *Gesammelte Werke*, Cotta, Stuttgart, sv. I.

³⁴ Vidi nap. 20.

³⁵ »Freie Füllung« je slobodna upotreba nejednako punjenih taktova unutar stiha. (A. Heusler, *Deutsche Vergeschichte*, sv. III, Berlin u. Leipzig, 1929, § 871).

³⁶ Strofa 10 i 11 u Uhlandovoj baladi »König Karls Meerfahrt«.

³⁷ Rellstabov tekst navodimo prema Schubertovoj kompoziciji.

Dok nam ta dva posljednja stiha u originalu kazuju da slavuju slatkim, tužnim tonovima svoje pjesma u ime dragog mole za naklonost drage, hrvatski nam stihovi donose doslovce pjesmu slavuja, koja upotrebom glagola »straviti«, pa trivijalnim epitetom i skraćenim oblikom »dčv« nipošto ne djeluje poetično. Kratki stih i jednosložna rima nameću ovdje pjesniku naročitu stegu. Ti su stihovi osim toga u prijevodu izgubili i svu muzikalnost stihoa njemačke pjesme. Kao što se Vraz ne osvrće na stilske karakteristike originalnih pjesama, tako ne vodi mnogo računa ni o muzikalnosti njihovih stihoa.

U stihovima u kojima se Vraz vjernije povodi za originalom on mjestimice ponešto dodaje: po koju riječ (da mi *ludo* neoslepiš – Daß du nicht erblindest [Uhland, Hans und Grete, 5/6]), po koju grupu riječi (pazi na se, *draga seko!* – da si vrata neizkriviš; Nimm dein Hälschen doch in acht! – Wirst es noch verdrehen [Uhland, Hans und Grete, 7/8]), pa i čitav stih. Mjesto za to dobiva sažimajući sadržaj dvaju njemačkih stihoa u jedan kao npr. u prijevodu Uhlandove pjesme »Bauernregel« (*Prikladni su k poslu tomu* – Dugi danci, tople noći; Da sind die Tage lang genug – Da sind die Nächte mild, 3/4).

Isto tako mjestimice izostavlja po koju riječ (Savez ...; *der süße Bund* [Uhland: Bauernregel, 5]) ili pak čitav stih. U takvim je slučajevima većinom jedan stih originala preveden sa dva stiha (Ti si lēti traži momu – S kem u ljubav kaniš doći; Im Sommer such' ein Liebchen dir – *In Garten und Gefild!* [Uhland: Bauernregel, 1/2]).

Nekim pjesmama Vraz u prijevodu mijenja naslov: Uhlandovoj baladi »König Karls Meerfahrt« u »Kralj Matiaš«,³⁷ a Uhlandovim pjesmama »Bauernregel« i »Hans und Grete« u »Pošten nauk« i »Šilo za ognjilo«.

Prevodilac se, kako smo već do sada mogli ustanoviti, vrlo slobodno odnosi i prema vlastitim i mitologijskim imenima originala. U Schille-rovoj pjesmi imena klasičnih bogova prevodi imenicom »Bog«,³⁸ Uhlandovoj pjesmi »Hans und Grete«, u kojoj se vlastita imena pojavljuju samo u naslovu, mijenja naslov, a u prijevodu Uhlandove balade »König Karls Meerfahrt« dobivaju kralj Karlo, a dosljedno tome i njegovi vitezovi, domaća imena.

Promjena stranih imena u domaća jedan je od razloga što posljednju ovdje navedenu pjesmu unatoč tome što je prevodilac zadržao konstrukciju originala (u prijevodu kao i u njemačkoj pjesmi od četrnaest strofa trinaest su gotovo paralelno građene, po uzoru na narodnu pjesmu), jasno osjećamo kao prepjev, a ne kao prijevod. U tome pravcu, naravno, djeluju i druge karakteristične osobine toga »prijevoda«. Navodimo važnije:

Njemački pjesnik većinom adjektivom ili kojom drugom riječju po bliže karakterizira pojedine vitezove. To uglavnom čini i prevodilac, no često posve neovisno od originala. Tako npr. Vraz *der kühne Held* Roland (5) prevodi sa *Župan* Vidoslavski, *der edle Graf* Garein (41)

³⁷ Usp. nap. 30.

³⁸ Usp. str. 68.

sa *star Veselko* (37) itd. U njemačkoj pjesmi odgovaraju toj kratkoj karakteristici i riječi što ih pojedinci izgovaraju. U prijevodu to nije uvijek tako. Ganelona Uhland npr. naziva *der schlimme Ganelon*:

Dann sprach *der schlimme Ganelon*
(Er sprach es nur verstohlen) (17, 8),

pa su vulgarne riječi iz usta toga viteza u skladu s epitetom koji ga karakterizira:

»Wär ich mit guter Art davon
Möcht' euch der Teufel holen!« (19, 20)

U prijevodu navedena strofa glasi:

U to pisne *vrti* Ratko,
Baš kroz zube kunuč zdravo:
Da sam samo ja na suhu,
Makar sve vas uzò djavo!

pa vulgarne riječi što ih Ratko izgovara nipošto nisu u skladu s epitetom »vrti«, kojim prevodilac svog junaka poblize označava.

Uzged budi rečeno da u njemačkoj baladi samo u upravo navedenim stihovima nailazimo na vulgarni način izražavanja, dok u prijevodu trivijalnih i vulgarnih mjesta ima znatno više. I ovdje, dakle, dolazi do izražaja već istaknuta Vrazova tendencija pogrubljanja originala,³⁹ koja se može shvatiti kao koncesija širokoj publici. Evo primjera:

Baš kroz zube kunuč zdravo (18)
Er sprach es nur verstohlen

Tim uzklikne *star Veselko*:
Vrag nas zani u tu stranu,
Ja sam učan dobru vinu,
A ne lokat vodu slanu (37–40)

Da sprach *der edle Graf Garein*:
»Gott helf' uns aus der Schwere!
Ich trink' viel lieber den roten Wein,
Als Wasser in dem Meere (41–44)

Dojmu da se ovdje radi o adaptaciji pridonosi i nekoliko posve slobodno prevedenih stihova,⁴⁰ a vjerojatno i činjenica što je ovdje stih njemačke narodne poezije preveden stihom naše narodne pjesme.⁴¹

³⁹ Usp. str. 67.

⁴⁰ Usp. str. 70.

⁴¹ Usp. str. 70.

Sravnimo li posljednji Vrazov prijevod s njemačkog, prijevod Uhlandova soneta »Vermächtnis«, s originalom, vidjet ćemo da Vraz i ondje postupa na svoj uobičajeni način. Pridržava se idejne strukture njemačke pjesme i njezine vanjske forme (ovoga puta forme soneta), dok se prema prijevodu pojedinih stihova s obzirom na njihov vokabular i stil (složenice, arhaizmi i dr.) odnosi vrlo slobodno.

U originalu kao i u prijevodu lirsko »ja« upoređuje svoju ljubav s ljubavlju pjesnika iz davnih vremena. Ali dok Uhland u prva dva stiha svoje pjesme:

*Ein Sanger in den frommen Rittertagen,
Ein kuhner Streiter in dem heil'gen Lande,*

plastično oživljava sliku toga pjesnika, sredovječnog viteza iz doba križarskih ratova, hrvatski stihovi s neodređenim »u starinskoj dobi« i »dielec pobožne mejdane« nejasni su i blijedi u poređenju s originalom.

Slobodno je preveden i stih 8:

»Drin sollst du es zu meiner Herrin tragen«

Pa odnesi...

K Njoj, što tu me čeka u žalobi (7, 8)

Koje li razlike između originala i prijevoda! Riječ »Herrin« u njemačkoj pjesmi uz sliku viteza, koja joj prethodi, buđi čitav kompleks predodžbi vezanih uz fenomen »Minnesanga« i »Minnediensta«. Ništa od toga u prijevodu!

»Minnesang« i »Minnedienst« pripadaju stranoj kulturnoj historiji; kod nas nema sličnih fenomena, osim možda u dubrovačkoj književnosti, a ta je Vrazu, kao i jednom dijelu tadašnje književne publike, bila potpuno strana. Stoga je Vraz prepjevao Uhlandovu pjesmu, adaptirao je njemački sonet za drugu sredinu.

Kao što je iz hrvatskih deseteraca s trohejskim ritmom nestalo stilskih osobitosti originala, tako je iz njih nestalo i patetike Uhlandovih peterostopnih jamba.

Vraz u svojim prijevodima, osim u prijevodu Rellstabove pjesme, sve jednosložne rime originala mijenja u dvosložne. Rimi on pridaje veliku važnost. Da bi mu se stihovi rimovali, prevodilac često rimuje posljednja dva sloga bez obzira na akcenat, (npr. dččice—lice; susčdke—zapletke), katkad mu je rima nategnuta, kao u stihu 2 prijevoda Schillerove pjesme:

»Evo svčeta!« (reče jedan danak
Bog,)« budi vam i bez mite!

»Nehmt hin die Welt!« rief Zeus von seinen Hohen
Den Menschen zu. Nehmt sie soll euer sein...

pa čak i neukusna, kao u stihu 2 Uhlandove pjesme »Hans und Grete«: »To ti pogled u me *ljepiš*«. Za volju rime Vraz se mjestimice služi umjetnim konstrukcijama,⁴² nečistom rimom i apokopom (npr. noć-dodj; pčv-dčv),⁴³ a mjestimice radi rime uvodi i po koju novu misao. Evo primjera:

Družbi sbori vitez Dragoš,
Srdce krotko kan u ovce

Herr Oliver war auch nicht froh
Er sah auf seine Wehre

(Uhland, König Karls Meerfahrt 13/14)

A Bratnša šaljno reče:
Ah doista zle odluke . . .

Herr Lambert sprach, ein Jüngling frisch:
Gott woll' uns nicht vergessen!

(Uhland, König Karls Meerfahrt 45/46)

U jednom je slučaju prijevod radi rime čak i pogrešan: u stihu 48. prevedena je riječ »Fische« sa »štuke«, iako iz konteksta jasno proizlazi da ta riječ na tome mjestu znači morske ribe, a ne slatkovodne.

Kako vidimo, Vraz je rimi činio različite ustupke, a ipak nije uvijek sačuvao način rimovanja originala. U baladi »König Karls Meerfahrt« njemački se pjesnik služi isključivo ukrštenom rimom, dok Vraz rimuje samo drugi i četvrti stih svake strofe. Promijenjen je redosljed rima u drugoj strofi Uhlandove pjesme »Schlimme Nachbarschaft«, a bogatija je rima od originala u prijevodu Uhlandovih pjesama »Bauernregel« i »Hans und Grete«.⁴⁴

Prevodilac je dobro poznao njemački jezik pa u njegovim prijevodima nema pogrešno prevedenih mjesta, osim u gore navedenom slučaju. Samo je u stihu 16. balade »König Karls Meerfahrt« ime Oltekläre⁴⁵ ehvatio kao žensko ime, pa ga je preveo s »ljubovca«. Nije znao da je u pitanju ime junakova maća:

Meni nij baš stalo do me,
Neg mi j' stalo do ljubovce.

»Es ist mir um mich selbst nicht so,
Wie um die Oltekläre.«

⁴² Usp. str. 69.

⁴³ Reilstab »Ständchen«. Usp. str. 70.

⁴⁴ Dok je redosljed u njemačkim pjesmama: a b c b, d e f e - prijevod rimuje: a b a b, c d c d.

⁴⁵ Što znači: Visoka, svjetla - iz lat. »alta clara«.

Samo je jedno mjesto nejasno, tj. nerazumljivo bez originala: prvi stih prijevoda Uhlandove pjesme »Schlimme Nachbarschaft«:

*Neizlazim s pomne brige,
Neuzpěva ipak radnja*

*Nur selten komm' ich aus dem Zimmer,
Doch will die Arbeit nicht vom Ort*

Na pitanje koje smo sebi gore postavili: Što je Vraz zapravo želio da postigne svojim prijevodima, kojima se toliko udaljio od originala? – dala nam je odgovor analiza prijevoda. Vraz je jezik njemačkih pjesama transponirao u drugi, grublji, ali jednostavnom čitaocu njegova vremena bliži i razumljiviji jezik. Nastojao je da njemačke pjesme prilagodi tadašnjim izražajnim mogućnostima svoga naroda, da ih u svom narodu udomaći, a to mu je i pošlo za rukom. Prema tome Vrazovi prijevodi s njemačkoga zapravo i nisu prijevodi, već adaptacije.

Čitamo li Vrazove »prijevode« ne upoređujući ih s originalima, oni se uglavnom čitaju prilično lako i glatko. Iako se iz tih prijevoda osjeća koliko se Vraz borio s jezikom, s pjesničkim izrazom – iz njih se osjeća i to da su potekli iz pera snažne pjesničke ličnosti.

O nekom razvoju Vrazova prevodilačkog umijeća zapravo ne možemo govoriti jer je većina njegovih prijevoda na hrvatski nastala u posve kratkom vremenskom razmaku (štampani su 1844. i 1845).

Zusammenfassung

Im vorliegenden Aufsatz wird zunächst festgestellt, daß Vraz nicht nur zwei deutsche Gedichte ins Kroatische übertragen hat, wie bisher angenommen wurde, sondern acht, und zwar: *Schillers* »Die Teilung der Erde«, *Reilstabs* »Ständchen«, *Rückerts* »Bestrafte Ungenügsamkeit« und sechs Gedichte von *Uhland* (»Traum«, »König Karls Meerfahrt«, »Schlimme Nachbarschaft«, »Bauernregel«, »Hans und Grete«, »Vermächtnis«).

Während in des Dichters slowenischen Übersetzungen deutscher Gedichte, die früher entstanden sind und bis zum Jahr 1839 reichen, die Ballade am zahlreichsten vertreten ist, überwiegt in seinen kroatischen Übertragungen das lyrische Gedicht und das Scherzgedicht, das auch in seiner eigenen Dichtung jener Zeit immer mehr in den Vordergrund tritt. Am häufigsten ist unter seinen kroatischen Übersetzungen deutscher Gedichte Uhland vertreten, der einzige Dichter der deutschen Romantik, der zur Zeit des Illyrismus in Kroatien übersetzt wurde. Da Vraz unter den Illyriern den Romantikern am nächsten stand, ist es keinesfalls erstaunlich, daß gerade er sich von der Dichtung eines Romantikers angezogen fühlte.

Vraz übersetzte aus dem Deutschen meist Gedichte mit rationaler Struktur und einer Pointe. Die einzige Ausnahme bildet Reilstabs Gedicht, das der Musik Schuberts als Textunterlage dienen sollte.

Eine eingehende Analyse der acht kroatischen Übersetzungen ermöglicht es der Verfasserin, Vraz als Übersetzer zu charakterisieren.

Vraz übersetzte sehr frei. Er hielt sich lediglich an die gedankliche Struktur der Originale, an ihre Strophenzahl und Strophenlänge. Obwohl er genau wußte, welche Anforderungen an eine gute Übersetzung zu stellen sind, kümmerte er sich weder um das Vokabular noch um die stilistischen Eigenheiten der deutschen Gedichte. Metrum und Rhythmus der Originale beachtete er überhaupt nicht, da seiner Überzeugung nach die deutsche und die kroatische Metrik auf ganz verschiedenen Prinzipien beruhen.

Die eingehende sprachliche und stilistische Analyse der Übersetzungen hat bewiesen, daß Vraz die Sprache der deutschen Gedichte in eine derbere, dem einfachen Leser seiner Zeit näherstehende und verständlichere Sprache transponiert hat. Er hat es versucht, die deutschen Gedichte den damaligen Ausdrucksmöglichkeiten seines Volkes anzupassen, um diese Gedichte seinem Volke näherzubringen, und dies ist ihm auch vollends gelungen.

Stellenweise ist deutlich zu fühlen, wie schwer der Dichter, ein geborener Slowene, der die kroatische Sprache nie vollkommen beherrscht hat, um dem dichterischen Ausdruck ringen mußte.

Vraz' hier besprochene Übertragungen deutscher Gedichte dürfen nicht als Übersetzungen betrachtet werden, sie sind dies keinesfalls und wollen es auch nicht sein. Diese Gedichte sind Nachdichtungen, Adaptationen, und als solche besitzen sie zweifellos wertvolle dichterische Qualitäten.

Die meisten dieser Gedichte sind in den Jahren 1844 und 1845 im Druck erschienen.